

Neurophenomenology of Francisco Varela

UDC: 1(091):122

DOI: 10.15421/172233

Borodii AlinaPh.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-5017-3685>, av.borodii@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The article aims to highlight the fundamental features and leading postulates of the project of naturalization of phenomenology by F. Varela, namely the project of neurophenomenology.

The relevance of the study is justified by the fact that the topic of perception is one of the most relevant and undiscovered philosophical problems of the modern cognitive sphere.

Results. According to the results of the study, it was found that F. Varela was the first to study the core of the phenomenological dimension of experience for cognitive philosophy and analysis of perceptual mechanisms. The neurophenomenology within the framework of enactivism focused on the problematization of subjectivity and personification of perceptual data of a certain person. The methodology of neurophenomenology was analyzed and it was found that the basis of the methodological framework is the use of first-person methods or methods of describing primary data. It was found that the neurophenomenology of F. Varela attempts to remove the demarcation line between primary and third-party data, in other words, to integrate the subjective and objective data within the framework of this theory. The study evaluated the impact of phenomenological approaches and methodologies of neurobiology on the functioning of neurophenomenology. It is established that F. Varela introduced an integral unification of these spheres, connecting them in order to build a certain link between these phenomenal scientific fields. It is determined that the innovation and relevance of the project of neurophenomenology F. Varela is to combine neurodynamic functionality, theory of dynamic systems and subjective experience into one perceptual architecture.

Conclusions. In the conclusions, it was emphasized that the neurophenomenology of F. Varela is a methodological tool for solving the hard problem and the explanatory gap. In addition, the novelty and prospects of further research in the analyzed area were presented, in particular, the paradoxical issue of the limitations of perceptual experience, the problem of the nature of the temporality of consciousness, and the nature of memory.

Keywords: embodiment, introspection, first-person method, enactivity, exteroception, interdisciplinarity

Citation: Borodii, A. (2022). Neurophenomenology of Francisco Varela. *Grani*, 25(3), 30-35. <https://doi.org/10.15421/172233>

Нейрофеноменологія Франциско Варели

Бородій Аліна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Анотація

Метою статті є висвітлення фундаментальних ознак та провідних постулатів проекту натуралізації феноменології Ф. Варели, а саме проекту нейрофеноменології.

Актуальність дослідження обґрунтована тим, що тематика перцепції є однією з найбільш актуальних та малодосліджених філософських проблем сучасної когнітивної царини.

Результати. Зарезультатами дослідження було виявлено, що Ф. Варелавперше дослідив трижневість феноменологічного виміру досвіду для когнітивної філософії та аналітики перцептивних механізмів. Проект нейрофеноменології в межах енактивізму зосередився на проблематизації суб'єктивності та персоніфікованості перцептивних даних певної людини. Було проаналізовано методологію нейрофеноменології та встановлено, що основою методологічного каркасу є використання методів від першої особи або ж методів опису первинних даних. Було з'ясовано, що нейрофеноменологія Ф. Варели здійснює спробу зняття демаркаційної лінії між первинним і сторонніми даними, іншими словами в межах даної теорії здійснюється інтеграція суб'єктивних та об'єктивних даних. У межах дослідження було оцінено вплив феноменологічних підходів та методології нейробіології для функціонування нейрофеноменології. Встановлено, що Ф. Варела запровадив інтегральне об'єднання даних сфер, пов'язуючи їх з метою побудови певної ланки між цими феноменальними науковими областями. Визначено, що інноваційність та актуальність проекту нейрофеноменології Ф. Варели полягає в об'єднанні нейродинамічного функціоналу, теорії динамічних систем та суб'єктивного досвіду в одну перцептивну архітектуру.

Висновки. У висновках було підкреслено, що нейрофеноменологія Ф. Варели постає методологічним засобом вирішення складної проблеми свідомості та прогаліни в поясненні. Додатково, було наведено новизну та перспективи подальших досліджень у проаналізованій області, зокрема підкреслено парадоксальність питання граничності перцептивного досвіду, проблеми природи темпоральності свідомості та природи пам'яті.

Ключові слова: втіленість, інтроспекція, метод первинних даних, енактивність, екстероцептивність, міждисциплінарність

Цитування: Бородій А. Нейрофеноменологія Франциско Варели. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. Том 25. №3. С. 30 - 35. <https://doi.org/10.15421/172233>

Стаття надійшла / Article arrived: 21.05.2022

Схвалено до друку / Accepted: 30.06.2022

Вступ. Актуальність дослідження пов'язана з тим, що питання перцепції можна сміливо віднести до найбільш малодосліджених та комплексних питань історико-філософської області. Це пов'язано з цілою низкою когнітивних теорій та концепцій, які пропонують численні підходи до вивчення природи сприйняття та свідомості людини. Однією з таких теорій є науково-дослідна програма енактивізму, що заснована трьома вченими Ф. Варелою, Е. Томпсоном та Е. Рош. У межах цієї парадигмальної філософської концепції розробляється методологія по дослідженню складної проблеми свідомості й одним зі стрижневих інструментів для вирішення даної проблеми з позиції енактивізму є нейрофеноменологія (Varela, Thompson, & Rosch, 1991, p. 12).

Дослідницька програма нейрофеноменології була запропонована Ф. Варелою у статті 1996 року "Нейрофеноменологія: методологічний засіб вирішення складної проблеми". У даній праці автор пропонує унікальний механізм дослідження свідомості людини та її перцептивного досвіду в контексті застосування нейронаукових експериментальних методів та підходів феноменології (Varela, 1996, p. 330).

Поняття нейрофеноменологія вперше з'являється у західному філософському колі науковців та позначає проблематизацію опису індивідуальних відчуттів персони, яка здобуває досвід у феноменологічному вимірі, що якісно впливає на процеси функціонування свідомості. Методологічний базис нейрофеноменології має декілька рівнів. Перший рівень позначає спосіб, у який можна збирати дані про перцепцію особистості шляхом феноменологічного дослідження досвіду. На другому рівні нейрофеноменологія досліджує первинні перцептивні враження людини для аналізу перцепції інших суб'єктів.

Мета дослідження: полягає у розкритті основних постулатів та сутнісних характеристик проекту нейрофеноменології Ф. Варели. Для досягнення мети, авторка застосовує сукупність філософських та історико-філософських методів, таких як компаративний, герменевтичний та етимологічний методи дослідження.

Аналіз літератури. Історіографія проблематики базується на роботах наступних дослідників: Ф. Варели (1991, 1996), який є одним зі співзасновників енактивізму, творцем проекту нейрофеноменології та дослідником питання автопоезису в контексті аналізу ментальних станів; Е. Томпсона (1991, 2003) – співзасновника енактивізму, що розробляє проблематику свідомості, перцепції та самотождності самості; Е. Рош (1991) – дослідниці когнітивної психології, що займається розробкою категоризації ментальних станів; Ш. Галахера (2017) – дослідника конструктивізму та втіленої свідомості; А. Лутц (2003) – науковця в сфері нейрофеноменології, що досліджує інтегрований суб'єктивний досвід перцепції; Д. Захаві (1999) – систематизатора типології енактивізму та дослідника інтерперсональної самості; А. Беркович-

Охани (2020) – дослідниці перцептивної філософії та нейрофеноменології та інших. Додатково, до джерельної бази проблематики варто віднести праці Е. Гусерля (1970) безпосереднього засновника феноменології, У. Матурану (1987, 1980) учителя Ф. Варели, який працював над розробкою концепції автопоезису та М. Мерло-Понті (2002) – філософа, що справив значний вплив на енактивізм в питанні феноменології тілесності.

Результати дослідження. Ф. Варела вперше підкреслив важливість феноменологічного дослідження досвіду для когнітивної науки та аналізу перцептивних процесів. Теорія нейрофеноменології в межах енактивізму зосередилася на проблематизації суб'єктивності сприйняттєвих даних певної людини. Ф. Варела називає ці методи дослідження суб'єктивного досвіду "методами від першої особи" (з англ. – first-person methods). Варто одразу зазначити, що нейрофеноменологія Ф. Варели покликана мати емпіричне значення для когнітивної філософії. На думку науковця, використовуючи феноменологічний аналіз від першої особи, персону здатна підвищити власну чутливість до сенсомоторної активності свого досвіду. Таким чином, людина досягає глибинного усвідомлення власного досвіду, який почасти є недоступним для аналізу.

Нейрофеноменологія цілком сповідує втілений та динамічний підхід до розгляду свідомості. Відтак, усі процеси свідомості визначаються феноменами, що здійснюються в організмі та тілі в цілому. Крім того, організм у процесі нейрофеноменологічного дослідження характеризується як втілений аспект навколишнього середовища (Gallagher, 2017, p. 160).

У межах нейрофеноменології здійснюється спроба натуралізації класичного варіанту феноменології (Husserl, 1970, p. 41). Складність питання полягає в тому, як можна натуралізувати феноменологію без втрати її специфічних рис? Усе залежить від того, як ми тлумачимо натуралізацію та яким чином розуміємо методологію самої феноменології. Для того, щоб виважено описати розуміння феноменологічної методології Ф. Варели звернемося до цитування праці А. Беркович-Охани та співавторів "Посібник з нейрофеноменології – випадок вивчення меж самості з медитаторами": "У цьому контексті феноменологія має принаймні два різних значення. По-перше, вона позначає певну дослідницьку програму для вивчення людської свідомості, яка включає саму феноменологію, інтроспекцію та медитацію як основу методології. Дане ранжування ґрунтується на редукації та взятті в лапки природного ставлення, що безпосередньо впливає з феноменологічної традиції. У цьому контексті, інтроспекція виходить із психологічної царини та результатів наукової психотерапії, а медитація як метод запозичено у буддистської та ведичної традиції. По-друге, феноменологію можна розуміти як специфічний дисциплінований опис життєвого досвіду, що був уперше введений Е. Гусерлем і надалі розвинений М. Мерло-Понті та іншими філософами (тобто

феноменологія тут розуміється як обмежене поняття, що походить з філософської традиції). У контексті нейрофеноменологічної програми поняття феноменологія відноситься до першого пояснення феноменології, тобто до її загального визначення, що містить Гусерлеву феноменологічну традицію як одну зі специфічних методологій. Однією з цілей нейрофеноменології є об'єднання двох різних традицій – нейронаукового експериментального підходу та феноменологічного підходу (як загальної концепції) шляхом інтеграції пережитих досвідних даних із нейронауковими даними. Таким чином, нейрофеноменологія повинна поєднувати дві різні методологічні процедури. З одного боку, нейронаукові процедури, які дають об'єктивні дані від третьої особи (сторонні дані, з англ. – *third-party methods*), а з іншого феноменологічну процедуру, що надає дані від першої особи (або ж первинні дані) тобто звіти про життєвий досвід того, хто бере участь в експерименті. Існує багато способів отримання сторонніх даних і лише декілька способів отримання даних про пережитий досвід. Вони власне і містять феноменологічні, інтроспективні та медитативні методи. Для того, аби протистояти методологічним відмінностям між складниками нейрофеноменології, валідність даного проекту вимагає важливої циркуляції або ж зв'язку між даними від першої особи та сторонніми даними. Інакше кажучи, нейрофеноменологія вимагає інтеграції методів отримання сторонніх даних з усіма можливими методами отримання первинних даних” (Berkovich-Ohana et al., 2020).

Отож, підсумовуючи вищенаведене цитування варто зазначити, що Ф. Варела в проєкті натуралізації нейрофеноменології наголошує на персоналізованому та індивідуальному підході до дослідження перцепції. Тепер розглянемо методологію, яка використовується в нейрофеноменології для аналізу природи свідомості. Основним інструментом, який використовує цей розділ енактивізму є метод первинних даних (з англ. – *first-person data*, *synonym – first-person method*). Цей метод використовується в нейрофеноменологічній та психотерапевтичній практиках для визначення характеристик та ознак суб'єктивного перцептивного досвіду. Для його використання суб'єкту дослідження потрібно здійснювати систематичні когнітивні практики, які вимагають концентрації та самоаналізу своїх вражень. За допомогою цих практик стає можливим дослідження суб'єктивного досвіду індивіда та його подальша інтеграція в інтерсуб'єктивну та біхевіоральну зовнішню реальність.

Які ж елементи або етапи містить метод первинних даних нейрофеноменології? Перший етап – це структурний опис процесу рефлексивного усвідомлення власного досвіду. Основна операція, що здійснюється в рамках нейрофеноменології для здобуття первинних даних нагадує своєю структурою феноменологічне епохе. Здійснюючись у три етапи, ця операція трансформує звичне ставлення до пережитого досвіду, яке характеризується

пояснювальною дескрипцією пережитих образів та вражень. Натомість, в межах здобуття первинних даних відбувається зміщення до дескриптивного ставлення для пояснення перцептивного досвіду. Нейрофеноменологічний метод відбувається шляхом переспрямування уваги суб'єкта в бік живого процесу набуття перцепції. Важливо підкреслити, що процес утворення досвіду тут розкривається в межах персоналізованої людини як живого, індивідуального та автопоетичного організму. Таким чином, нейрофеноменологічна інтерпретація епохе містить свідомість разом з тілом як енактивний та локалізований акт (Merleau-Ponty, 2002, p. 353).

Нейрофеноменологічний метод зосереджений на прагматизуванні феноменологічного підходу епохе, оскільки енактивна інтроспекція, що здійснюється в межах методу дескрипції первинних даних, відбувається не на теоретичному, а на емпіричному рівні. Почасти, інтроспекція відбувається як реальний акт перцепування внутрішніх когнітивних станів персони. Таким чином, в межах цієї операції ми описуємо досвід набуття перцепції певної персони у живій реальності, а не в теоретизованій конструкції.

Метод первинних даних розв'язує низку концептуальних питань про методи дослідження природи свідомості, проте у той самий час ця операція спричиняє низку методологічних складнощів, адже прямий зв'язок з чистою феноменологічною методологією спонукає нейрофеноменологію обрати один з двох можливих шляхів. Перший з можливих – це заміна феноменологічної категоризації та створення власної термінологічної матриці. Другий – це цілковите прийняття методології та підходів класичної феноменології.

Інша методологічна складність, яку провокує метод первинних даних – це проблема модифікації перцептивного досвіду при використанні феноменологічної практики: “Стабілізація феноменних категорій при використанні методу первинних даних може асоціюватися з конкретними короткостроковими й довгостроковими змінами в діяльності мозку. Наприклад, формування категорії під час навчання супроводжується змінами в поточній динаміці репрезентації кортикального стимулу. Один той факт, що феноменологічна практика може змінити досвід та динаміку мозку є навіть не обмеженням, а радше перевагою. Кожен, хто набував нових когнітивних звичок може засвідчити, що досвід не є фіксованим, але динамічним і пластичним. Методи первинних даних (з англ. – *first-person method*) допомагають стабілізувати феноменні аспекти цієї пластичності, щоб їх можна було перетворити на дескриптивні звіти первинних даних (з англ. – *first-person report*)” (Lutz, & Thomson, 2003, p. 39).

Енактивісти приділяють особливе значення первинним даним. Нейрофеноменологія збирає та аплікує такі первинні дані для того, щоб отримати верифіковані дані про перцептивний досвід окремого індивіда як унікальної персони з особливою автопоетичною системою. Збір таких

даних відбувається за допомогою первинного феноменологічного методу. Це певний вид індивідуальних когнітивних практик, які дають можливість суб'єкту вивчати власні сенсорні та чуттєві перцептивні здатності. Отож, методологічне підґрунтя та завдання нейрофеноменології – це збір та генерація первинних даних з метою їх подальшого масштабування та інтеграції зі сторонніми даними (тобто інформацією про перцептивні здатності інших індивідів). “Підсумовуючи, нейрофеноменологія базується на синергетичному використанні трьох областей знання: 1) Первинні дані, які утворюються шляхом точної екзаменації досвіду за допомогою специфічних первинних методів, 2) формальні моделі та аналітичні засоби, запозичені з теорії динамічних систем та засновані на втілено-енактивному підході до свідомості, 3) нейрофізіологічні дані, які вимірюються в масштабних об'ємах та базуються на інтегрованих процесах мозку” (Lutz, & Thomson, 2003, p. 34).

Фактично, нейрофеноменологія Ф. Варели здійснює спробу подолання прірви між первинним і сторонніми даними або ж суб'єктивними та об'єктивними даними, інтегруючи їх для якісного дослідження перцептивних здібностей індивіда. Методологічний апарат нейрофеноменології є надзвичайно комплексним, проте завдяки саме цій комплексності даний проєкт здатний гарантувати валідність емпіричних результатів.

Нейрофеноменологія цілковито змінює підхід до вирішення складної проблеми свідомості. Якщо з позиції Д. Чалмерза цю проблему варто вирішувати шляхом закриття концептуального розриву між суб'єктивним досвідом та фізичною матерією, то нейрофеноменологія пропонує змінити саме розуміння і тлумачення цього розриву. Власне з цією метою, Ф. Варела впроваджує інтеграцію феноменологічних та нейробіологічних підходів для того, щоб побудувати своєрідний міст між двома феноменальними областями.

Міркуючи про роль нейрофеноменології в енактивізмі можна стверджувати, що проєкт натуралізації феноменології заклав підвалини методологічного базису енактивізму та його втіленого підходу до розуміння перцепції. Нейрофеноменологія забезпечує методологічну основу для інтеграції когнітивної нейронауки та аналізу перцептивного досвіду. Саме тому стрижневою для нейрофеноменології є верифікованість та валідність дескриптивних конструкцій первинних даних для можливості циркуляції та постійного взаємообміну між двома сферами дослідження – феноменологією та нейробіологією.

Говорячи про верифікацію даних, варто зазначити, що суб'єктивні дані у нейрофеноменології мають бути об'єктивними й таким чином доступними для наукового аналізу. Ця пропозиція схожа на ідею об'єктивної феноменології Найджела, яка дозволила б досягти рівня абстракції та відмежування від особливостей індивідуальних звітів. Це також

може бути схожим на гетерофеноменологію Д. Денета, яка трактує феноменологічні звіти як складник об'єктивних даних. Можна стверджувати, що натуралізація в мінімальному сенсі означає скептичність до дуалістичного типу онтології. Таким чином, Ф. Варела постулює ідею, що феноменологія має бути пояснювальною, а не лише дескриптивною (Maturana, & Varela, 1987, p. 93).

Таким чином, натуралізація феноменології та проєкт нейрофеноменології ілюструють, що залучення методологічної бази феноменології може значно удосконалити розгляд проблеми природи сприйняття та перцептивних механізмів. Разом з тим, феноменологія має змогу суттєво збагатити власний ресурс з методологічних напрацювань розв'язання проблем сприйняття, спираючись на емпіричні приклади, які надає когнітивна філософія.

Надалі, спробуємо визначити та оформити робочу гіпотезу нейрофеноменологічного проєкту. На наш погляд, дана гіпотеза може бути сформульована за допомогою методу взаємовиключення. З позиції енактивізму, феноменологічні структури досвіду в когнітивній філософії безпосередньо пов'язані один з одним завдяки своїм взаємообмеженням. Подібне взаємне обмеження постає процесом циркуляції, адже використовує нейронаукові звіти для висвітлення найменш помітних аспектів ментального досвіду. Для забезпечення збору первинних даних, у межах нейрофеноменології використовується емпіричний аналіз та інтерпретація нейронаукових висновків з позиції феноменологічних інваріантів перцептивного досвіду. Подібні дані надають достовірну інформацію про несвідомі екстероцептивні аспекти перцептивної діяльності, що можуть бути використані для з'ясування суттєвих моделей динамічної активності на нейронному рівні. У результаті можна стверджувати, що інноваційність нейрофеноменології полягає в її залученні експериментальних та емпіричних даних у сферу феноменологічного дослідження.

Далі сформуємо перелік основних питань, які проблематизує нейрофеноменологія. У першу чергу, цей методологічний проєкт енактивізму звертається до пояснення того як мозок бере участь у процесі створення образів та ментальних моделей об'єкта, який ми перцепуємо. Також, нейрофеноменологія намагається пояснити, як формується самототожність у процесі перцепції та пізнання. Інакше кажучи, в межах цього напрямку здійснюється спроба відповісти на питання про те, як та в який момент індивід усвідомлює когнітивні відчуття й те, що тілесні рухи належать його власному тілу (Zahavi, 1999, p. 95). Якщо звернутися до термінології Е. Гусерля в рамках феноменології, то стане зрозуміло, що нейрофеноменологія є метарівнем для пояснення ноетичного аспекту перцепції. Ноетичний аспект стосується безпосередньо ядра самості, яке зароджується під час набуття дескриптивної ознаки зовнішніх об'єктів та усвідомлення себе як самоідентичної самості поміж цих об'єктів: “У той час, як багато науковців дискутують про

відмінність феноменальної свідомості переважно в статичному контексті, нейрофеноменологія пропонує переформатувати теоретичний обрамок, підкреслюючи динамізм ноетично-ноематичної структури свідомості. Це також включає структурну та часову динаміку процесу утворення рефлексивного та інтроспективного усвідомлення перцептивного досвіду, який містить імпліцитні та живі аспекти дорефлексивного пізнання, який можна описати тематизовано та вербалізовано” (Lutz, & Thomson, 2003, p. 36).

Якщо підсумувати слова Е. Томсона, то можна стверджувати, що нейрофеноменологія має динамічну спрямованість, яка змінює парадигмальне традиційне тлумачення перцепції.

Нейрофеноменологія як енактивний проект має за мету подолання цих складностей. У той же час, натуралізація феноменології вимагає подолання двох основних проблем, які конституює когнітивна філософія, а саме, проблему комплексної складності мозку та проблему кореляції складності мозку та досвіду свідомості. З метою розв’язання цих питань нейрофеноменологія використовує теоретичну базу проектів динамічних систем. Згідно з таким підходом перцептивна активність, що здійснюється за допомогою нервових мереж, уможлиблюється в динамічній природі компонентів цієї нервової мережі. Міркуючи про унікальність підходу нейрофеноменології в апікації термінології динамічних систем до вивчення природи перцепції, варто вказати, що її особливістю є те, що нейрофеноменологія долучає втіленість як чинну категорію для нейронної динаміки.

Таким чином, спираючись на втілену форму нейрофеноменологічного динамізму, можна вказати, що організм, разом із власними ментальними станами, варто завжди розглядати як отілеснений та вбудований в контекст навколишньої реальності (Maturana, & Varela 1980, p. 54). Саме ця характеристика дозволяє розкрити нейродинамічне спрямування пояснення складності мозку як механізму та розкриття природи сприйняття. Згідно з нейрофеноменологічним тлумаченням механізмів роботи когнітивної системи нейродинамічна складова є частиною трьох інтегрованих взаємозалежностей: взаємозалежності інтроспективної регуляції життєдіяльності організму, взаємозалежності та взаємодії між організмом та навколишнім середовищем, а також інтерсуб’єктивної взаємодії. Ці процеси є складовою частиною життя людини й лише в сукупності вони дають змогу міркувати та будувати гіпотези щодо структури свідомості. “Нова та оригінальна пропозиція нейрофеноменології полягає в тому, щоб експліцитно долучити рівень здобуття досвіду до нейродинамічного рівня. Мета у тому, щоб інтегрувати феноменальну структуру суб’єктивного досвіду в характеристику масштабних нейронних процесів у реальному часі. Для того, щоб розв’язати проблему кореляції складності мозку та досвіду необхідно створити експериментальні ситуації, в

яких суб’єкт бере активну участь у виявленні та описі категорій досвіду. Вони можуть бути використані для ідентифікації та опису динамічних нейронних ознак досвіду. Таким чином, встановлюється залежність між складністю мозку та суб’єктивним досвідом, оскільки оригінальні феноменальні категорії використовуються для виявлення нейродинамічних моделей. Такий спільний збір та аналіз первинних, вторинних та наступних за порядком персональних (з англ. – third-person data) даних методологічно втілює нейрофеноменологічну гіпотезу про те, що когнітивна нейронаука та феноменологія можуть бути пов’язані між собою завдяки взаємним обмеженням” (Lutz, & Thomson, 2003, p. 42).

Таким чином, варто відзначити, що інноваційність проекту нейрофеноменології Ф. Варели полягає саме в тому, що він об’єднує нейродинамічний функціонал, теорію динамічних систем та суб’єктивний досвід в одну перцептивну екосистему. Така комплексність та наповненість методологічного підходу дозволяє стверджувати про інтегральну можливість проведення кореляції між мозком та досвідом, зберігаючи при цьому його суб’єктивність та комплексність. Таким чином, використовуючи цей підхід до роботи з нейрофеноменологічними методами, ми маємо змогу чітко констатувати, що когнітивна філософія та феноменологія можуть бути об’єднані для глибинного дослідження перцепції, незалежно від того, які потенційні відмінності містять обидві теорії.

Стратегічна мета нейрофеноменології полягає в тому, щоб забезпечити збір перцептивних даних у форматі феноменологічної дескрипції, який міститиме формалізовану інформацію про суб’єктивний досвід. Беручи до уваги методологію теорії динамічних систем, під час аналізу даних сприйняття можна сформулювати прогнозну модель, яка описуватиме нейродинамічні властивості діяльності мозку. Таким чином, згідно з нейрофеноменологічним проектом уможлиблюється варіант опису ефективного взаємозв’язку між емпіричним досвідом перцепування та нейронною сферою, яка відповідає за формування образів та проведення стимулів.

Проект натуралізації феноменології має безперечно праксеологічне спрямування. Ф. Варела та його колеги, розробляючи енактивну теорію, підкреслювали, що дослідження теорії сприйняття не має поставати абстрактним і теоретизованим процесом. Саме тому енактивізм дотримується позиції, що будь-який когнітивний і перцептивний процес є, перш за все, частиною емпіричного досвіду персони, яка має унікальний та індивідуальний досвід освоєння та взаємодії з навколишнім світом. Саме тому методологія, яку використовує енактивізм та нейрофеноменологія зосереджені на формуванні концептуальних постулатів, які гарантовано можна верифікувати на практиці, в реальному досвіді або емпіричних умовах.

Висновки. Отож, для вирішення трьох функціональних складнощів пояснення природи свідомості та перцепції нейрофеноменологія

пропонує йти шляхом застосування методів первинних даних як експериментальних інструментів. Ці методи дозволяють якісно та комплексно описати перцептивний досвід, який набувається індивідом. Варто підкреслити, що цей перцептивний досвід є пластичним та динамічним. Інакше кажучи, досвід не є статичною даністю, що фіксується в межах об'єктивної реальності та пасивно засвоюється людиною. Набуття досвіду є завжди активним та втіленим процесом, який вимагає посиленої уваги свідомості та процесів іманентності досвіду, щоб відкривати цей досвід для себе в собі.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що первинне позиціонування нейрофеноменології Ф. Варелою звучало як методологічний спосіб вирішення складної проблеми, втім, сама програма має на меті дещо більше. Мова йде про побудову схематичної інтеграції між феноменологією та когнітивною філософією, яка зможе активувати методологічну та гносеологічну основу розв'язання складної проблеми. У рамках проекту нейрофеноменології, Ф. Варели поставив за мету створення інструментарію, який можна використовувати задля розв'язання складної

проблеми свідомості.

Саме завдяки методу первинних даних у когнітивній філософії постає можливість експериментально дослідити та верифікувати істинність когнітивних гіпотез, які дають змогу утворювати поступовий прогрес у розв'язанні гносеологічних та перцептивних питань. Проект нейрофеноменології проблематизував чимало додаткових і вкрай важливих концепцій, що стосуються дослідження природи перцепції людини та механізмів набуття когнітивного досвіду. Перед сучасною когнітивною наукою постали нові виклики в поясненні гнучкості та граничності перцептивного досвіду людини. Однак, виникають методологічні проблеми у поясненні природи темпоральності свідомості та природи пам'яті. Дана тематика також залишає відкритим питання несвідомих процесів, інтерсуб'єктивної взаємодії між перцептивними та автопоетичними системами, що породжує перед сучасною перцептивною філософією та когнітивною наукою низку складних тем для подальшого дослідження.

REFERENCES

- Berkovich-Ohana, A., Dor-Ziderman, Y., Trautwein, F.-M., Schweitzer, Y., Nave, O., Fulder, S., & Ataria, Y. (2020). *The Hitchhiker's Guide to Neurophenomenology – The Case of Studying Self Boundaries With Meditators*. *Frontiers in Psychology*, 11.
- Gallagher, S. (2017). *Enactivist Interventions: Rethinking the Mind*. Oxford University Press.
- Husserl, E. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*. Evanston: Northwestern University Press.
- Lutz, A., & Thomson, E. (2003). Neurophenomenology Integrating Subjective Experience and Brain Dynamics in the Neuroscience of Consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, 10(9-10), 31-52.
- Maturana, H., & Varela, F. (1980). *Autopoiesis and Cognition: The Realization of the Living*. Dordrecht: D. Reidel. Boston Studies in the Philosophy of Science, 42.
- Maturana, H., & Varela, F. (1987). *The Tree of Knowledge*. Boston: Shambhala.
- Merleau-Ponty, M. (2002). *Phenomenology of Perception*. New York: Routledge.
- Varela, F. (1996). Neurophenomenology: A Methodological Remedy to the Hard Problem. *Journal of Consciousness Studies*, 3, 330-350.
- Varela, F. J., Thompson, E., & Rosch, E. (1991). *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Zahavi, D. (1999). *Self-Awareness and Alterity. A Phenomenological Investigation*. Evanston, IL: Northwestern University Press.